

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХЕРСОНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
Факультет біології, географії та екології
Кафедра географії та екології

**ОХОРОНА НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В
МЕЖАХ ВОДООХОРОННИХ ЗОН І ПРИБЕРЕЖ-
НИХ ЗАХИСНИХ СМУГ**

Кваліфікаційна робота (проект)

на здобуття ступеня вищої освіти «магістр»

Виконав: студент 05-216М групи

Спеціальності 101 Екологія

Освітньо-професійної програми «Екологія»

Собчук Анатолій Анатолійович

Керівник д.геогр.н., професорка Гукалова І.В.

Рецензент к.б.н., доцентка Шкуропат А.В.

Херсон – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1.ЗАГАЛЬНО- ТЕОРЕТИЧНІ ПОНЯТТЯ.....	6
...	
1.1 Поняття водоохоронної зони.....	6
1.2 Порядок встановлення водоохоронних зон.....	8
1.3 Встановлення водоохоронних зон в країах колишнього СНД та інших.....	10
РОЗДІЛ 2. ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ВОДООХОРОННИХ ОБ'ЄКТІВ.....	13
.....	
2.1 Порядок визначення меж водоохоронних зон річок і водойм.....	13
2.2 Порядок визначення меж прибережних захисних смуг річок і водойм.....	20
2.3 Порядок визначення меж водоохоронних зон, пляжних зон та прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах.....	24
.....	
РОЗДІЛ 3. ЗАХОДИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ЗАХИСНИХ СМУГ.....	28
3.1 Класифікація заходів збереження водозахисних зон.....	28
3.2 Спеціальні водозахисні заходи.....	32
ВИСНОВКИ.....	38
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	41

ДОДАТКИ.....	4
...	6

ВСТУП

Актуальність теми. В наш час зросла велика кількість забруднення водоймищ та берегових ліній. Важливість та актуальність даної теми базується на необхідності встановлення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, контроль за їх збереженням, дотримання обмежень які передбачені законом. Ці фактори відіграють важливу роль для підтримання, належного стану, охорони від засмічення та забруднення, запобіганню від антропогенного впливу, на водні об'єкти. Це позитивно сказується на якості води та її чистоті та житті водних мешканців.

Водоохоронні зони та прибережні захисні смуги потребують правового регулювання, що визначається в межах Земельного та Водного кодексів України (ЗК України, та ВК України), та їх фактичного відображення на місцевості, збереження та контроль меж з дотриманням законодавчих обмежень в їх межах.

Нормами ЗК та ВК України чітко не виділяються відмінні ознаки, між режимами водоохоронної зони та прибережних захисних смуг, однак, в обох випадках присутня обмежена діяльність землевласника чи землекористувача, що в результаті проводить між водоохороною та прибережною захисною смуною паралель, тобто це є невірним, тому що данні поняття різняться один з одним.

Слід звернути увагу на питання щодо встановлення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг в місцевості, на порядок здійснення контролю з дотриманням меж та режимів обмеженої діяльності. За порушення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг, необхідне правове регулювання відповідальності, здійснення забороненої законодавством діяльності.

Постають питання щодо збільшення ефективності діючого правового режиму, цих земель, шляхів його вдосконалення.

Водні ресурси – незамінні ресурси, національне надбання, яким користується сучасне суспільство, спадщина для майбутнього покоління, просто незамінно потребують особливого бережного ставлення.

При раціональному використанні водних ресурсів, забезпечується екологічна рівновага, та задоволення потреб населення та суспільного господарства, потрібно забезпечувати їх охорону та збереження, поліпшення якості води, водного режиму річок, та інших водних об'єктів.

Для досягнення та реалізації таких цілей потрібно встановити вздовж водойм (річок, морів, озер, водосховищ) захисні смуги. Забезпечити встановлення таких водоохоронних зон та прибережних захисних смуг здійснюється лише за рахунок земельного фонду, це території та окремі земельні ділянки, які розташовані навколо водних об'єктів, і їх межах встановлюється особливий від загального порядку, правовий режим.

Можна сказати що ознаки цього режиму є певним обмеженням прав на землю, що полягають у встановленні зон та смуг.

Такий ряд обмежень прав зумовлений об'єктивними причинами. Які необхідні для досягнення взаєморозуміння людини та суспільства, людини в природі.

Мета дослідження: раціональне і ефективне використання прибережних територій, враховуючи створення та підтримання сприятливого для проживання людини середовища.

Для досягнення мети нами вирішувались наступні **завдання:**

1. аналіз літературних джерел, присвячених поняттю «водоохоронна зона», «прибережна захисна смуга» та суміжних з ним понять;
2. аналіз поняття «водоохоронна зона» та «прибережна захисна смуга»;
3. класифікації водоохоронних зон;
4. опис проблем та її перспективи рішення.

Об'єкт дослідження: водоохоронні зони і прибережні захисні смуги.

Предмет дослідження: визначення меж водоохоронних зон та прибережних захисних смуг.

Для розв'язання поставлених завдань використані наступні **методи:** аналізу (при вивченні теоретичних положень про водоохоронну зону, синтезу (при узагальненні видів зон, захисних смуг), систематизації (при дослідженні різних методик розрахунку меж водоохоронних зон, узагальнення проблематики роботи), математичні.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що одержані висновки та рекомендації можуть використовуватись викладачами навчальних закладів при розробці лекцій і практичних занять з курсів «Раціональне використання природних ресурсів», «Нормування антропогенного навантаження на природне середовище», «Охорона вод і атмосферного повітря», а також органами місцевого самоврядування при реалізації Основних засад (стратегії) екологічної політики України на період до 2030 року.

Апробація результатів дослідження: основні положення і результати випускної роботи доповідались та обговорювались на науково-практичних конференціях студентського складу Херсонського державного університету (2020 р.).

Публікації: За темою роботи опубліковано тези в збірнику

«Наукові записки Херсонського відділу Українського географічного товариства», тема «Водоохоронна зона».

Наукова новизна роботи: Наукова новизна роботи виражається в наступному:

- землі водного фонду забезпечують зберігання та раціональне використання водних ресурсів, а також необхідні для утворення та регулювання штучних водних об'єктів;

- не всі землі водних об'єктів (дно і береги) повинні і можуть зараховуватися в склад земель водного фонду;

- існує необхідність коректного визначення меж водних об'єктів, а також мотиваційного визначення площ водоохоронних зон та прибережних захисних смуг;

- в багатьох закордонних країнах великі поверхневі та морські водні об'єкти знаходяться в державній власності з природоохоронним режимом користування.

Випускна робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел (41 джерело) та додатків, загальним обсягом 49 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ЗАГАЛЬНО-ТЕОРЕТИЧНІ ПОНЯТТЯ

1.1. Поняття водоохоронної зони

Водоохоронна зона – це природоохоронна територія регульованої господарської діяльності, де створено належний режим для водних об'єктів, з метою охорони від забруднення, засмічення, знищення навколишньої фауни, створюються спеціальні заходи та умови (ч. 1 ст. 87 Водного кодексу України)[41].

Прибережна захисна смуга – являється частиною водоохоронної зони по ширині вздовж річки, водоймища, моря, де встановлено більш суворий режим господарської діяльності, ніж на інших територіях водоохоронної зони.

Ближче до водного об'єкту знаходяться землі прибережної захисної смуги, вони розглядаються як потенційно можливі об'єкти забудови[11].

Попри це, вона є природоохоронною територією і діє в режимі обмеженої господарської діяльності. Завдання смуги попереджувати руйнування водних екологічних систем, ерозію, необґрунтовану забудову[10]. На Рисунку 1.1 представлено землі водного фонду, згідно чинного

Рисунок.1.1 Землі водного фонду, які зайняті

На Рисунку 1.2 показано в яких формах власності можуть знаходитися землі водного фонду:

Рисунок.1.2. Землі водного фонду

Замкнуті природні водоймища можуть передаватися безоплатно громадянам та юридичним особам лише за рішенням органів виконавчої влади, в розмірі загальною площею 3 гектари. Власники мають право

встановлювати та створювати на своїх територіях рибногосподарські та штучні водоймища та ін[14].

Прибережні захисні смуги природоохоронна територія господарської діяльності. На рисунку 1.3 показано обмеження господарської діяльності в межах прибережних захисних смуг:

Рисунок. 1.3. Обмеження господарської діяльності

Законом встановлюється режим господарської діяльності на захисних смугах вздовж морів, лиманів, островах, земельних ділянках.

1.2. Порядок встановлення водоохоронних зон. Встановлення водоохоронних зон в Україні

В Україні на державному рівні існує ряд законодавчих та нормативних документів, згідно з якими вирішуються питання забудови та використання землі в прибережних територіях.[1]

В Земельному кодексі України від 1992 р., визначено категорію «землі водного фонду». Згідно з цим кодексом, створення сприятливого режиму для водних об'єктів, встановлюються водоохоронні зони, розміри яких визначають проекти землеустрою. Розмір та межі прибережних зон на території населених пунктів встановлюються з урахуванням спеціальної документації. В 1992 році були прийняті Державні будівельні норми України (ДБН) 360-92 "Містобудування. Планування і

забудова міських і сільських поселень". На відміну від СНиП 2.07.01-89 норми встановили розміри прибережних захисних смуг в існуючих поселеннях і вимоги щодо встановлення водоохоронних зон при проектуванні нових.[9]

Параметри прибережної смуги при проектуванні нових населених пунктів не визначені. Документами не врегульована процедура встановлення водоохоронної зони для вже існуючих поселень та при проектуванні нових населених пунктів. Окремо в ДБН 360-92 існують обмеження використання трикілометрової зони узбережжя Азовського і Чорного морів. В їх межах заборонено промислове будівництво, яке не пов'язане з розвитком і обслуговуванням курортів, крім морських портів та інших об'єктів морського транспорту, об'єктів рибної промисловості і організацій, які виконують берегозміцнювальні та протизсувні роботи; житлове будівництво, крім населених пунктів, вказаних у розпорядженні Кабінету Міністрів України.

Визначено 100-метрову прибережну смугу від урізу води, в курортних зонах з пляжем – 100 м від суходолу, забороняється будівництво споруд будинків, та ін. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів допускають будівництво рекреаційних об'єктів ближче 100 м від урізу води моря. Водний кодекс України прийняли в 1995 році. Згідно з ним прийнята класифікація річок України. Річки поділяються на великі, середні та малі, це залежить від площі басейну. Великі – пересікають кілька географічних зон, площа водозбору 50 тис.км², середні – площа 2-50 тис.км², малі- до 2 тис.км². Від класу річки залежить та визначається її водоохоронні та прибережні смуги. 19]

Для малих водних об'єктів та ставків площею менше 3 гек. мінімальна захисна прибережна смуга становить 25 м., середні річки - 50 метрів; для великих річок, водосховищ на них та озер — 100 метрів.

Мінімальна ширина прибережної смуги подвоюється залежно від

крутизни схилів, якщо вона перевищує 3 градуси. Зовнішня межа встановлюється за спеціальними проектами. Прибережна смуга у межах існуючих населених пунктів встановлюється з урахуванням конкретних умов. Уздовж морів та навколо морських заток і лиманів прибережна захисна смуга шириною не менше 2 км на узрізі води.

Постановою Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. № 486 прийнято "Порядок визначення розмірів водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них". Відповідно до цього порядку встановлено єдиний правовий механізм для визначення розмірів і меж і водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них. В документі є пункт, де зазначається, що розмір водоохоронної зони на землях міст і сіл, встановлюється відповідно до існуючих конкретних умов забудови. Як правило, водоохоронна зона морів, заток і лиманів, збігається з прибережною захисною смугою, ширина яких не менше 2 км від урізу води.

В 2004 році Українським науково-дослідним інститутом водних проблем і меліорації розроблено "Методику упорядкування водоохоронних зон річок України".[13]

В даній методиці описується порядок межі ширини водоохоронної зони і прибережної захисної смуги водного об'єкту. Підтоплення ширини водоохоронних зон для малих рік – 250м; середніх – 500м; великі – за спеціальними розрахунками. В межах міст і селищ від конкретних умов, але не ближче 10 м від берега річки.

Роблячи висновок, можна зазначити, що в Україні існує протиріччя між нормами містобудування та законодавчими та документами в сфері встановлення розмірів водоохоронних зон та прибережних смуг.

Отже, проблема прибережних територій зараз повноцінно не вирішується. Розробка методики встановлення меж досі залишається актуальною[23].

1.3 Встановлення водоохоронних зон в краях колишнього СНД та інших.

23 листопада 1996 року затверджено «Положение о водоохраных зонах водных объектов и их прибрежных защитных полосах», мінімальна ширина водоохоронних зон встановлюється для річок: до 10 км – 50 м, від 10 до 50 км – 100 м, від 50 до 100 км - 200 м, від 100 до 200 км – 300 м, від 200 до 500 км – 400 м, більше 500 км – 500 м.

Мінімальна ширина водоохоронних зон для озер та водоймищ приймається при площі акваторії до 2 км² – 300 м, більш 2 км².

Окрім того, встановлюються мінімальні розміри ширини прибережних захисних смуг (від 15 до 100 м).

В населених пунктах розміри та границі забудови встановлюються враховуючи умови забудови.

Обмеження на будівництві в межах водоохоронних зон:

1. Розміщення дачних та садівничих ділянок при ширині менше за 100 м;
2. Будівництво і реконструкція споруд, забудов та комунікацій;
3. Правила які виключають забруднення, обладнання каналізації та очисних систем в домах та котеджах;
4. В межах прибережних захисних смугах розміщення дачних та садівничих ділянок, індивідуальне будівництво заборону.

Головною проблемою будівництва постає порушення водоохоронних зон. Єдиних правил , що таке «водоохоронні зони» і які вони повинні бути, немає [7].

Наприклад в Європейському Союзі нічого не зроблено в питанні водоохоронних зон. В багатьох країнах також немає єдиних норм.

В Фінляндії взагалі не згадується про водоохоронні зони під час будівництва. Такі питання вирішуються на рівні муніципалітетів. Будівництво дозволено в 20 с від берега, для саун виняток – можна ближче.

В Латвії будівництво заборонено в межах 300-метрової берегової

зони.

В Литві обмеження немає, але всі водні джерела під охороною держави, будівництво тільки за згодою керівництва.

В Швеції стандарт ширини водоохоронної зони – 200 метрів від берегової лінії, може змінюватись владою. Забороняється перебудова й земельні роботи.

В Іспанії формально водоохоронних зон немає. Існує вимога, споруди розміщені в 30 м від будь якого водоймища, повинні бути обладнані системою очистки вод.

В Румунії навколо всіх джерел води існують водоохоронні зони.

В Германії всі води знаходяться під наглядом федеральних земель.

На берегах річок та озер діяльність дозволена лише з дозволу керівників. Німеччина перша країна з встановленими обмеженнями на будівництво та іншу діяльність. Заборона будувати в 10 м від берега[21].

РОЗДІЛ 2

ВИЗНАЧЕННЯ МЕЖ ВОДООХОРОННИХ ОБ'ЄКТІВ

2.1 Порядок визначення меж водоохоронних зон річок і водойм

Загальні засади

Для створення сприятливого режиму водних об'єктів, попередження їх забруднення, засмічення і вичерпання, знищення навколоводних рослин і тварин, а також зменшення коливань стоку вздовж струмків, річок і навколо їх витоків, морів та навколо озер, водосховищ, **боліт** і інших водойм встановлюються водоохоронні зони.

Ширина водоохоронної зони визначається за спеціально розробленими проектами землеустрою. Проектні межі визначаються за наявності замовника проекту і технічного завдання на його розроблення. Згідно статті 26 ЗУ «Про землеустрій», проекти водоохоронних зон розробляються на замовлення органів водного господарства, інших органів державної влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування, землевласників і землекористувачів.

В проектах із землеустрою щодо встановлення водоохоронних зон обов'язково зазначаються межі прибережних захисних смуг. У випадках передбаченими статтями 90 – 93 Водного кодексу України, в проектах водоохоронних зон зазначаються межі пляжних зон, смуг відведення меліоративних каналів, берегових смуг водних шляхів та зон санітарної охорони.

У відповідності з статтями 186 і 187 Земельного кодексу України проекти розробляються суб'єктами господарювання, що є виконавцями робіт із землеустрою (ст. 26 закону «Про землеустрій»), за рахунок коштів Державного бюджету України, бюджету Автономної Республіки Крим, місцевих бюджетів, коштів громадян і юридичних осіб.

Проекти узгоджуються з структурними підрозділами обласної, Київської чи Севастопольської міської державної адміністрації у сфері охорони навколишнього природного середовища, територіальними органами Держводагентства та Держземагентства і затверджуються відповідними місцевими органами державної виконавчої влади та виконавчими комітетами.

«З метою забезпечення необхідності дотримання режиму регульованої господарської діяльності на прибережних територіях, до часу встановлення проектної ширини водоохоронної зони у документації землеустрою і позначення її на місцевості, встановлюється мінімальна межа водоохоронної зони, яка визначається камеральними методами та, за необхідності, уточнюється на місцевості. Мінімальні межі є тимчасовими і визначаються без розроблення спеціальних проектів землеустрою» [2].

Визначені в статті 88 ВКУ мінімальні розміри є імперативними нормами і обов'язкові для виконання, незалежно від наявності проекту землеустрою щодо їх встановлення.

Мінімальні межі водоохоронних зон зазначаються в документації із землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації, відповідно до ст. 60 ЗКУ. Після встановлення проектних меж ВЗ мінімальні межі ліквідовуються і в документації з землеустрою фіксуються проектні межі.

Виконання водоохоронних та інших заходів щодо впорядкування водоохоронних зон, за винятком земель водного фонду, покладається на виконавчі комітети Рад, сільськогосподарські, водогосподарські, рибогосподарські підприємства, а також на інших власників і землекористувачів.

Контроль за створенням водоохоронних зон, а також за додержанням режиму використання їх територій здійснюється місцевими орга-

нами державної виконавчої влади, виконавчими комітетами Рад, територіальними органами Держводагентства та Держземагентства.

Внутрішні межі водоохоронних зон

Внутрішня межа водоохоронних зон струмків, річок і озер визначається від їх берегової лінії, а на меандруючих ділянках струмків, малих і середніх річок від поясу меандрування. В окремих випадках, за неможливості визначення контурів брівки, внутрішня межа водоохоронних зон річок визначається від урізу середнього за багаторічний період рівня води.

За точку витоку струмка чи річки приймається найвища точка вздовж тальвегу русла, незалежно від наявності потоку в періоди низької водності. За необхідності, для визначення витоку річки використовуються найбільш давні топографічні карти.

Внутрішня межа водоохоронних зон ставків і водосховищ визначається від урізу води при їх наповненні до форсованого рівня.

Внутрішня межа водоохоронних зон боліт встановлюється від їх контуру.

Внутрішня межа водоохоронних зон морів, заток і лиманів встановлюється від лінії максимального відпливу.

Зовнішні межі водоохоронних зон

Зовнішні межі водоохоронних зон визначається у порядку встановленому Постановою КМУ № 486 від 8 травня 1996 року «Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них», яким встановлено єдиний правовий механізм визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них.

До складу водоохоронних зон обов'язково входять заплава річки, перша надзаплавна тераса, бровки і круті схили берегів, а також прилеглі балки та яри. До водоохоронної зони включається уся територія островів розміщених на внутрішніх водоймах, незалежно від їх площі.

Межі водоохоронних зон встановлюються з урахуванням:

- рельєфу місцевості;
- затоплення і підтоплення території;
- інтенсивності берегоруйнування і меандрування;
- конструкцій інженерного захисту берега і протиерозійних споруд на водозборі;
- цільового призначення земель, що входять до складу водоохоронної зони. Враховуючи, що ліси мають значну водоохоронну функцію, до водоохоронних зон включається всі залісені прибережні землі, якщо вони не відносяться до земель лісового або природно – заповідного фонду.

Зовнішня межа водоохоронної зони, як правило, прив'язується до наявних контурів сільськогосподарських угідь, шляхів, лісосмуг, меж заплав, надзаплавних терас, бровок схилів, балок та ярів і визначається найбільш віддаленою від водного об'єкта лінією:

- затоплення при максимальному повеневому (паводковому) рівні води, що повторюється один раз за два роки;
- берегоруйнування, меандрування
- тимчасового та постійного підтоплення земель;
- ерозійної активності;
- берегових схилів і сильноеродованих земель .

Визначення зони затоплення прибережних земель виконується у відповідності з ВНД – 33-5.2-02-98 «Методика визначення зон можливого затоплення на річках України».

Межі підтоплення земель визначаються на основі спеціальних гідрогеологічних вишукувань або моніторингових стаціонарних та експедиційних спостережень за даних державних органів водного господарства, мінприроди та місцевих органів державної влади.

Інтенсивність берегоруйнування і меандрування визначається за даними спеціальних гідрологічних вишукувань, порівняльного аналізу

різночасових картографічних матеріалів, топографічних планів, аерофотозйомок та космічних знімків. з врахуванням особливостей розвитку руслових процесів та їх прогнозу у відповідності з ВБН В.2.4. – 33-2.3-03 2000.

Межі сильноеродованих земель визначаються за даними ґрунтових обстежень прибережних ділянок. Оцінка еродованості ґрунтів виконується за ступенем їх змитості, шляхом порівняння еталонного (незмитого) ґрунту з профілем змитого. За основу класифікації змитості ґрунту в Україні прийнято глибину змивання гумусового горизонту, відповідно до якої вони поділяються на слабозмиті ґрунти (втрати від ерозії гумусу в шарі 0—50 см становлять 10—20%), середньозмиті (20—50%), сильно-змиті (понад 50%) і дуже сильно змиті (розмиті), у яких зруйновано весь профіль, і на поверхню виходять ґрунтотворні породи. Слабозмиті ґрунти залягають серед незмитих здебільшого на малопологих схилах місцевих вододілів. У ґрунтах з диференційованим профілем (дерново-підзолистих, сірих лісових та ін.) до слабозмитих належать ті, у яких гумусово-елювіальний горизонт змитий наполовину. Серед ґрунтів з акумулятивним типом профілю (дерновокарбонатні, чорноземи, каштанові та ін.) слабозмитими є ґрунти, у яких гумусовий горизонт змитий менш ніж наполовину.

Середньозмиті ґрунти поширені на пологих схилах і не мають гумусового й гумусово-елювіального горизонтів. Сильнозмиті ґрунти залягають на крутих схилах у комплексі з слабо- і середньозмитими. У ґрунтах з диференційованим профілем повністю змиті гумусовий та елювіальний горизонти, орний шар утворений за рахунок ілювіального горизонту. У ґрунтах акумулятивного типу змиті гумусовий та верхній перехідний горизонти, а в орний шар включений нижній перехідний горизонт і частково материнська порода. Розвиток водної ерозії тісно пов'язаний з рельєфом місцевості. Як правило, руйнування ґрунтів починається на схилах крутизною 1-2°, особливо активізується при схилах

більше 5° і тому усі схилі землі з крутизною більше 5° на прибережних територіях повинні бути включені у межі водоохоронних зон. (ДСТУ 7833:2015 Якість ґрунту. Вимоги щодо використання на даний час знаходиться на стадії затвердження)[13].

Межі ерозійної активності визначаються за даними геоморфологічних вишукувань, топографічних карт, матеріалів дистанційного зондування землі і повинні включати сильноеродовані схили, балки, яри та улоговини з їх схилами, що є місцями зосередження тимчасового поверхневого паводкового стоку, а також ділянки інтенсивного розвитку гравітаційних процесів на схилах – обвали, зсуви, селеві потоки.

Зовнішня межа водоохоронної зони в межах населених пунктів, на землях сільськогосподарського призначення, лісового фонду, на територіях водогосподарських, лісгосподарських, рибгосподарських підприємств, а також на землях інших власників та користувачів визначається з урахуванням:

- зони санітарної охорони джерел питного водопостачання;
- розрахункової зони переробки берегів
- лісових насаджень, що найбільшою мірою сприяють охороні вод із зовнішньою межею не менш як 1000 метрів від брівки русла
- усіх земель відводу на існуючих меліоративних системах, але не менш як 200 метрів від бровки каналів чи дамб.

Для гірських і передгірських річок зовнішня межа водоохоронної зони визначається з урахуванням геоморфологічних та гідрологічних умов, а також селевих та зсувних явищ. Згідно ПКУ № 87 від 31.01.2001 «Про порядок використання земель у зонах їх можливого затоплення внаслідок повеней і паводків» річки або окремі їх ділянки за ухилом дна поділяються на:

- гірські - з ухилом понад 0,005 (у проміллі);

- передгірні - з ухилом понад 0,0005 до 0,005 включно; -
 рівнинні - з ухилом понад 0,00005 до 0,0005 включно; - низинні - з
 ухилом меншим від 0,00005.

В межах населених пунктів розмір водоохоронної зони встановлюється за проектом із землеустрою відповідно до існуючих на час встановлення водоохоронної зони конкретних умов забудови і у відповідності з містобудівною документацією.

При визначенні проектних меж водоохоронних зон рекомендується визначати їх ширину за методикою Інституту водогосподарсько – екологічних проблем, що наведена в додатку Б.

Мінімальні межі водоохоронних зон

Мінімальна межа водоохоронних зон за межами населених пунктів встановлюється у фіксованих лінійних розмірах, залежно від категорії річки і водойми та крутизни прилеглих схилів:

- для боліт, струмків, малих і середніх річок та навколо їх витоків - 100 м;
- для ставків, проточних озер, великих річок і навколо їх витоків - 200 м; - для водосховищ і безстічних озер, дуже великих річок і навколо їх витоків, а також розташованих на них ставків – 500 м.

Якщо мінімальна ширина ВЗ менше ширини заплави, то зовнішня межа встановлюється вздовж брівки надзаплавної тераси, або підніжжя надзаплавної тераси, якщо її брівка не чітко виражена.

При крутизні прилеглих схилів більше 3⁰ ширина подвоюється.

2.3.12 На великих і дуже великих річках до водоохоронних зон включаються усі землі що знаходяться в межах поясу меандрування.

В межах населених пунктів мінімальна межа встановлюється з врахуванням існуючої забудови і прилеглих до неї присадибних ділянок, виділених у приватну власність у відповідності з картами земельного кадастру і документацією із землеустрою.

На орендованих прибережних ділянках, а також на ділянках вільних від забудови, за відсутності проектів із землеустрою, встановлюються мінімальні межі як для ділянок за межами населених пунктів.

Мінімальні межі наносяться на картографічні матеріали землеустрою і їх врахування є обов'язковим при прийнятті рішень щодо планування територій та організації використання земель[39].

2.2. Порядок визначення меж прибережних захисних смуг річок і водойм

Загальні засади

З метою охорони поверхневих водних об'єктів від забруднення і засмічення та збереження їх водності вздовж річок, морів і навколо озер, водосховищ, боліт та інших водойм в межах водоохоронних зон виділяються земельні ділянки під прибережні захисні смуги. Прибережні захисні смуги встановлюються вздовж берегів струмків, річок і навколо їх витоків, навколо озер, ставків, водосховищ, боліт.

Прибережні захисні смуги встановлюються на земельних ділянках всіх категорій земель, крім земель морського транспорту, земель енергетичної системи та земель оборони[16].

Водним кодексом України передбачено лінійний (геометричний) підхід до визначення зовнішніх меж ПЗС, згідно якого ширина ПЗС встановлюється залежно від площі водозбору водного потоку, величини водойм та крутизни схилів. Визначені Водним кодексом України норми є імперативними, тому для встановлення меж ПЗС за межами населених пунктів не потрібно розробляти спеціальні проекти землеустрою.

Відповідно до статті 60 Земельного кодексу України, межі встановлених прибережних захисних смуг зазначаються в документації із землеустрою, кадастрових планах земельних ділянок, а також у містобудівній документації. Відсутність проекту землеустрою щодо встановлення прибережної захисної смуги, як і відсутність відомостей

про неї у документації із землеустрою не свідчить про відсутність самої прибережної захисної смуги у межах, що визначені нормами статті 88 Водного кодексу України, незалежно від форм власності на землю.

Землі прибережних захисних смуг перебувають у державній та комунальній власності і можуть надаватися в користування лише для цілей, визначених Водним кодексом. Передача земель в оренду та будь-яке будівництво на прибережних землях за межами населених пунктів заборонено до встановлення меж ПЗС у документації із землеустрою, винесення їх на натуру та позначення на місцевості охоронними знаками.

За необхідності, дозволи на забудову або виконання інших робіт в межах ПЗС, заборонених відповідно до статті 89 ВКУ, повинні надаватися виключно Верховною радою України, за наявності висновків комплексної наукової, технічної і юридичної державної експертизи з врахуванням доцільності будівництва і відсутності альтернативних рішень[38].

Межі прибережних захисних смуг

Внутрішня межа прибережних захисних смуг суміщується з внутрішньою межею водоохоронних зон.

Зовнішня межа прибережних захисних смуг встановлюється шляхом відліку фіксованих лінійних розмірів від внутрішньої межі у відповідності з нормами статті 88 ВКУ, без розроблення спеціальних проектів із землеустрою.

Прибережні захисні смуги за межами населених пунктів встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм шириною:

- для струмків, малих і середніх річок, а також ставків площею менше 3 гектарів - 25 метрів;
- для великих річок, ставків площею понад 3 гектари, а також проточних озер – 50 метрів;

- для дуже великих річок, водосховищ та безстічних озер – 100 метрів.

Для боліт, розташованих вздовж річок, струмків (потічків) та біля озер, морських заток і лиманів встановлюється захисна смуга шириною 50 м.

Ширина прибережної захисної смуги вздовж річок, струмків (потічків), а також навколо озер, водосховищ, ставків, що мають особливо важливе значення для збереження і відтворення цінних видів риби та інших об'єктів водного промислу, встановлюється у розмірі, що забезпечує дотримання екологічних нормативів якості води, але не менше 200 метрів.

Якщо крутизна схилів перевищує три градуси, мінімальна ширина прибережної захисної смуги подвоюється.

До складу прибережних захисних смуг включаються обваловані ділянки заплави та прилеглі залісені ділянки заплави, якщо вони не віднесені до земель лісового фонду[34].

Розміри ПЗС, визначені відповідно до статті 88 ВКУ є мінімальними і не можуть бути зменшені. Зовнішня межа ПЗС визначається камерально, з використанням методів ГІС на основі крупномасштабних топографічних карт, матеріалів дистанційного зондування землі, карт Земельного кадастру, а за необхідності, уточнюється на місцевості. Методика визначення ширини ПЗС камеральними методами наведена у розділі 9 цього документу.

Ширина прибережної захисної смуги за межами населених пунктів може бути збільшена спеціальним проектом землеустрою, яким у межі прибережних захисних смуг додатково включаються територія затоплення і підтоплення, ділянка прогнозованого переформування берегів і меандрування, півострови, староріччя, рукави річки, зсуво- та ерозійнонебезпечні схили річкової долини, якщо вони примикають до прибережної захисної смуги, визначеної в її мінімальних межах.

Проекти із землеустрою щодо встановлення меж ПЗС можуть розроблятися самостійно, або у складі проектів водоохоронних зон.

Розроблення спеціальних проектів із землеустрою що до збільшення ширини ПЗС за межами населених пунктів здійснюється за наявності замовника проекту і технічного завдання на його розроблення з обґрунтуванням необхідності виконання робіт. Експертиза, погодження і затвердження проектів здійснюється у відповідності з вимогами Закону України «Про землеустрій»[9].

В межах населених пунктів ширина прибережної захисної смуги, встановлюється за окремими проектами із землеустрою, відповідно до існуючих умов забудови та з урахуванням містобудівної документації.

Проекти розробляються у порядку передбаченому законом «Про землеустрій»

На землях вільних від забудови, що не знаходяться в приватній власності, прибережна захисна смуга встановлюється з урахуванням мінімальної ширини, передбаченої нормами статті 88 ВКУ.

Якщо в межах прибережної захисної смуги знаходяться землі, що перебувають у приватній власності, то зовнішня межа ПЗС проводиться вздовж лінії межових знаків кадастрових ділянок[18].

2.3 . Порядок визначення меж водоохоронних зон, пляжних зон та прибережних захисних смуг уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах

Загальні засади

Для створення сприятливого режиму використання прибережної смуги морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах, збереження навколишнього природного середовища і природних ландшафтів, а також для забезпечення безперешкодного і безоплатного доступу громадян до місць відпочинку на морському узбережжі встановлюються водоохоронні зони.

У межах водоохоронної зони виділяються прибережна захисна смуга та пляжна зони, які входять у зону санітарної охорони моря і можуть використовуватися лише для будівництва військових та інших оборонних об'єктів, об'єктів, що виробляють енергію за рахунок використання енергії вітру, сонця і хвиль, об'єктів постачання, розподілу, передачі (транспортування) енергії, а також санаторіїв, дитячих оздоровчих таборів та інших лікувальнооздоровчих закладів з обов'язковим централізованим водопостачанням і каналізацією, гідротехнічних, гідрометричних та лінійних споруд[26].

Водоохоронні зони

Розміри і межі водоохоронних зон визначаються за проектом землеустрою, відповідно до ЗУ «Про землеустрій». В межах водоохоронних зон встановлюється режим регульованої господарської діяльності відповідно до статті 87 Водного кодексу України[37].

Внутрішня межа водоохоронної зони збігається з внутрішньою межею прибережної захисної смуги і пляжної зони та визначається від лінії максимального відпливу. Ширина водоохоронної зони встановлюється не менше ніж 2 км від її внутрішньої межі.

Прибережні захисні смуги

У межах водоохоронних зон уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах виділяється прибережна захисна смуга, на землях якої встановлюється режим обмеженої господарської діяльності.

Внутрішня межа прибережної захисної смуги збігається із внутрішньою межею водоохоронної зони, а її ширина визначається проектом землеустрою, що розробляються, узгоджуються і затверджуються в порядку, що визначений законом «Про землеустрій». За відсутності проекту землеустрою, зовнішня межа встановлюється на відстані не менше 300 м від зовнішньої межі пляжної зони.

При крутизні схилів більше 3° ширина прибережної захисної смуги подвоюється. Якщо крутизна схилів, що примикають до пляжної зони більше 15°, то весь схил включається до прибережної захисної смуги.

На островах встановлюється режим обмеженої господарської діяльності, передбачений для прибережних захисних смуг, відповідно до статті 89 Водного кодексу.

Режим використання об'єктів і територій природно-заповідного фонду, розташованих у межах прибережної смуги морів та навколо морських заток і лиманів, регулюється Законом України "Про природно-заповідний фонд України"[32].

У прибережних захисних смугах уздовж морів, морських заток і лиманів та на островах у внутрішніх морських водах забороняються роботи визначені у статті 87 Водного кодексу (як для водоохоронних зон), а також:

- 1) влаштування вигрібів для накопичення господарсько-побутових стічних вод обсягом більше 1 кубічного метра на добу;
- 2) влаштування полів фільтрації та створення інших споруд для приймання і знезаражування рідких відходів[30].

Пляжні зони

У межах берегової захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів встановлюється пляжна зона. Внутрішній рубіж пляжної зони визначається від лінії найбільшого відпливу. Ширина пляжної зони визначається залежно від ландшафтно-формуючої діяльності моря, але не менше 100 метрів від урізу води.

Пляжна зона не встановлюється у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів на земельних ділянках, віднесених до земель морського транспорту, а також на земельних ділянках, на яких розташовані військові та інші оборонні об'єкти, рибогосподарські підприємства.

Пляжна зона включає:

- території, розташовані між лінією максимального відпливу та лінією максимального напливу хвиль, зареєстрованих під час найсильніших штормів, а також територію берега, яка періодично затоплюється хвилями;
- прибережні території - складені піском, гравієм, камінням, ракушняком, осадовими породами, що сформувалися в результаті діяльності моря, інших природних чи антропогенних факторів; - скелі, інші гірські утворення.

Користування пляжною зоною у межах прибережної захисної смуги морів та навколо морських заток і лиманів здійснюється з дотриманням вимог щодо охорони морського середовища, прибережної захисної смуги від забруднення та засмічення і вимог санітарного законодавства.

До узбережжя морів, морських заток і лиманів у межах пляжної зони забезпечується безперешкодний і безоплатний доступ громадян для загального водокористування, крім земельних ділянок, на яких розташовані гідротехнічні, гідрометричні та лінійні споруди, санаторії та інші лікувально-оздоровчі заклади, дитячі оздоровчі табори[31].

У разі надання права користування пляжною зоною користувачі зобов'язані забезпечити безперешкодний та безоплатний прохід вздовж берега моря, морської затоки чи лиману.

У межах населених пунктів місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування виділяються та облаштовуються пляжні зони для безперешкодного та безоплатного користування[33].

У межах пляжної зони встановлюється режим обмеженої господарської діяльності, відповідно до пп. 1-10 статті 89 Водного кодексу.

Проекти землеустрою щодо встановлення меж пляжних зон можуть розроблятися окремо, або у складі проектів землеустрою з визначення меж прибережних захисних смуг або водоохоронних зон, які узгоджуються і затверджуються в порядку, що визначений законом «Про землеустрій»[8].

РОЗДІЛ 3

ЗАХОДИ ЩОДО ЗБЕРЕЖЕННЯ ВОДООХОРОННИХ ЗОН ТА ЗАХИСНИХ СМУГ

3.1. Класифікація заходів збереження водозахисних зон

Основною ознакою класифікації заходів щодо збереження води є час їх дії з точки зору часу утворення забруднюючих речовин або їх потрапляння в природне середовище. Відповідно до цього, всі заходи по збереженню води діляться на три групи: запобіжні, розподільні і компенсаційні.

Найбільш екологічно важливими є запобіжні заходи, оскільки вони спрямовані на боротьбу з безпосередніми причинами і джерелами забруднення. Їх основна мета-значно запобігти або зменшити потрапляння відходів виробництва та споживання у водні об'єктах.

Розподільні заходи захисту води можуть бути виконані до запобіжних і компенсаційних, одночасно або після них. Такі заходи спрямовані на вирівнювання антропогенного тягаря на річкові басейни шляхом їх перерозподілу в часі і просторі з урахуванням асиміляторних можливостей різних частин басейну.

Компенсаційні заходи повинні забезпечити нейтралізацію шкідливого впливу і якість води від відходів, що надходять на водну установку після запобіжних заходів, що є основною ланкою в системі заходів, спрямованих на забезпечення високої якості природних вод. Надалі питома вага заходів буде збільшуватися[5].

Існує три категорії попереджувальних заходів захисту води:

- 1) заходи з озеленення базової технології, які проводяться до початку виробництва;
- 2) заходи, що супроводжують процес " виробництво-споживання»;

3) діяльність, здійснювана після завершення циклу "виробництво-споживання".

Розподільчі заходи займають проміжне положення між запобіжними і компенсаційними. Пам'ятайте, що їх основне завдання - регулювати рівень антропогенного навантаження на різні компоненти природи річкового басейну, розподіляючи залишкову кількість забруднюючих речовин, що надходять у водну установку після виконання запобіжних заходів[17].

Розрізняємо наступні категорії розподільчих заходів захисту вод:

1. раціоналізація розміщення джерел забруднення відповідно до загальних вимог захисту вод;
2. розподіл відходів та викидів на території;
3. розподіл відходів і викидів з плином часу.

Оцінку можливостей зниження забрудненості річок шляхом раціоналізації розміщення різних об'єктів в басейні повинна виконуватися постійно.

При раціоналізації розташування об'єктів, запланованих на будівництво, необхідно враховувати рівень антропогенного навантаження території.

У список пріоритетних промислових об'єктів, які в майбутньому будуть розташовані в найбільш забруднених районах, повинні бути включені підприємства з переробки місцевих відходів.

Компенсаційні заходи діляться на такі три типи:

- 1) заходи, спрямовані на зниження надходження забруднюючих речовин;
- 2) діяльність по збірці виробничих і споживчих відходів для постійного або тимчасового зберігання;
- 3) заходи, спрямовані на відновлення здатності асиміляції води[19].

За структурою заходи збереження води в річкових басейнах діляться на організаційно-господарські, агротехнічні, лукомеліоративні, лісомеліоративні та гідротехнічні. Тут ми охарактеризуємо їх коротко, а більш детально зупинимося пізніше, розділивши ці заходи на ті, які проводяться в руслі річки і водозборі.

Організаційно-господарські методи бувають превентивними і спеціальними. Профілактичні складаються з заборони: використання авіації для внесення добрив і обробки сільськогосподарських культур з пестицидами; застосування отруйних хімікатів і мінеральних добрив; оранка землі і руйнування дерев, чагарників або трав'янистої рослинності на ерозійних ділянках; удобрення снігового покриву і мерзлого ґрунту; зберігання на полях мінеральних добрив; будівництво сховищ мінеральних добрив та пестицидів, а також очисних споруд, баз відпочинку та автостоянок в захисних зонах тощо. Спеціальні заходи передбачають екологічно-раціональну організацію території та комплексне регулювання водозбору.

Агротехнічні заходи використовуються для регулювання поверхневого дренажу і запобігання ерозії ґрунту. До них відносяться фітомеліорація, антиерозійні методи обробки ґрунту, методи затримання снігу і регулювання танення снігу. Фітомеліоративні заходи включають в себе систему сівозміни, розміщення культур смугами, післяукісну і післяжнивну сівбу, вирощування садових культур, буферні смуги тощо.

Агротехнічні заходи з регулювання стоку і технології безпечної обробки ґрунту вимагають щорічного оновлення і зміни. Вони повинні поєднуватися з тривалими заходами – лісовими насадженнями і гідротехнічними структурами[4].

Лукомеліоративні заходи дозволяють повністю зменшити або запобігти ерозії ґрунту. Підлягають залуженню днища балок, яри, вивітровані схили, крутіше 5° - 7° , ділянки на орних землях (буферні смуги). Трав'янисті днища балок і улоговин - це способи скиду поверхневого

поток у водойму-регулятор або в гідрографічну мережу. Залуження виконується під час мінімального поверхневого стоку[27].

Лісомеліоративні заходи проводять комплексно у вигляді завершених систем. Система захищених лісових насаджень є постійним елементом захисту ґрунту і води. Лісові насадження допомагають підтримувати стан ґрунту, води та повітря на оптимальному природному рівні. Основні антиерозійні та захисні функції лісонасаджень: запобігти утворенню поверхневих стоків з критичними швидкостями потоку, регулювання нагромадження і танення снігу, покращення гідрологічного режиму річок, запобігання розмивам, зсувам і зносу берегів, очищення від забруднюючих речовин поверхневих стоків[36].

Система захисних насаджень встановлюється в межах водозбору, з урахуванням рельєфу, ґрунтів, умов формування поверхневого стоку та інтенсивності складних процесів ерозії лісових насаджень які взаємодіють між собою у вигляді смуг і масивів, які мають меліоративний ефект і забезпечують регуляцію і очищення поверхневого стоку. Така система має покривати всю територію водозбору разом із зконцентрованими лісовими насадженнями в охоронній зоні, ділянках формування поверхневого стоку або його концентрації, а також на шляхах добігання, уздовж берегів річок і водойм, на ділянках вражених ерозією.

Гідротехнічна діяльність безпосередньо впливає на стік поверхні, дає можливість затримати частину розталих і дощових вод в штучних водних об'єктах, використовувати їх в сільськогосподарських цілях і для інших потреб. На відміну від біологічних компонентів водо- і ґрунтозахисного комплексу, гідротехнічні споруди не впливають на сусідні ділянки і не виробляють побічних продуктів. У зв'язку з цим вони використовуються спільно з лісовими насадженнями і залуженістю[3].

3.2. Спеціальні водозахисні заходи

Як уже згадувалося вище, заходи щодо захисту води діляться на **профілактичні** та **оперативні**. Розглянемо в першу чергу систему профілактичних заходів, так як небезпеку краще попередити, ніж боротися з нею[22].

А) Поліпшення технології

Основна увагу слід в економії води і запобіганні забруднення природних вод стоками підприємств потрібно звернути на розробки і впровадження нових, прогресивних технологічних процесів з метою створення виробництв з малим споживанням води або її відсутності, закритих циклів використання води і виробничих інтегральних схем з знищенням всіх відходів. Першочергово, така технологія повинна бути маловодною і без відходів.

Наступним кроком має стати реструктуризація навколишнього середовища людини шляхом технічного переоснащення виробничих процесів на основі реалізації наукових досягнень, енергоефективних засобів і технологій які зберігають ресурси, а також в перспективі безвідходних і екологічних технологічних процесів, використання джерел відновлювальної енергії, вирішення проблем управління відходами. Тепер слід визначити рівень техногенних навантажень і скласти карти їх розподілу на території держави, розробити моделі розвитку виробничих секторів з необхідністю з урахуванням обов'язкової екологічної складової, а також ввести правило (закон), для якого в будь-якому процесі досліджень і розробок визначається можливий штучний вплив, що створюється об'єктами, процесами, технологіями, речовинами на навколишнє середовище, особливо у водних цілях[28].

У теплоенергетиці - одному з найнебезпечніших, щодо екології - в першу чергу необхідно впровадження нових технологій спалювання палива і очищення від сірки пічних газів, розробка технологій очищення відходів, підвищення рівня рекуперації води, поліпшення очистки скидуваної води, поруч зі зменшенням обсягу таких вод.

У металургії необхідно швидше провести реструктуризацію галузі з впровадженням екологічних технологій на всі етапи металургійного циклу. Слід зазначити, що в розвинених країнах велика частина сталі виготовляється із вторинної сировини. В Україні його основна кількість виробляється з руди з високими витратами води та енергії, а лом чорних металів продається за кордон. Це ні в якому разі не екологічна політика.

У хімічній і нафтохімічній промисловості, окрім впровадження мінімально- і безвідходних технологій, треба більш широко впроваджувати нові комплексні способи очищення газів і стічних вод з утилізацією цих продуктів.

У гірничодобувній промисловості для вирішення екологічних проблем необхідні модернізація підприємств, вдосконалення технологій збагачення ресурсів, очищення і використання мінералізованих гірничодобувних вод, порожніх порід і продуктів збагачення[2].

Б) Переробка відходів

Методи спалювання відходів або так звані теплові методи використовуються в тих випадках, коли не можна знешкодити відходи, що утворюються одним з існуючих методів утилізації.

Процес спалювання відходів в умовах псевдорідкого (киплячого) шару значно ефективніше, ніж в стаціонарному шарі. Печі з киплячим шаром успішно використовуються протягом останніх 10 років для спалювання промислових стічних вод.

У цих печах продукти під дією киплячого шару ущільнюються в реакційній камері через повітряний потік, який проходить через шар сипучого гранульованого матеріалу (подрібненого, подібного до поро-

шку), не рухаючись в напрямку цього потоку. Потік газу повинен бути достатнім для того, щоб частинки знаходилися в зваженому стані і вихровому русі, що нагадує рух киплячої рідини.

Для термічної нейтралізації відходів, наприклад, лугів целюлозно-паперової промисловості, застосовуються циклонні печі[12].

В) Меліорації

1. У захисті водних об'єктів від забруднення відіграють важливу роль різні заходи меліорації. Бажано розділити на агротехнічні, лісомеліоративні та гідротехнічні.

Агротехнічна діяльність включає в себе належне проведення сільськогосподарських робіт. Наприклад, в районах, постраждалих від ерозії, оранка повинна проходити впоперек схилів, з вирощенням культур з розвиненою кореневою системою. На крутих схилах із слабким ґрунтовим покривом небажано випасати худобу.

Внесення мінеральних і органічних добрив на сільськогосподарські поля слід проводити тільки в таких дозах, які посприяють підвищенню врожайності і виключать можливості забруднення водних об'єктів. Це, зокрема, позитивно впливає своєчасному і рівномірному розподілу добрив при розміщенні на достатній глибині по всій поверхні поля.

Лісові меліорації складаються в основному з вирощування деревної рослинності і чагарників, перш за все у верхній і середній частині річних басейнів, тим самим зменшуючи стік поверхні і значно послаблюючи процеси ерозії водою.

Гідротехнічна меліорація в основному полягає в регулюванні режиму водного і повітряного режимів ґрунту для виробництва різних культур і не повинна призводити до вимивання поживних речовин з ґрунту. При поливі слід уникати високих норм поливу, які при відсутності дренажу сприяють значному зростанню рівня ґрунтових вод і засолення земель. У деяких випадках з цієї причини може виникнути вимив добрив, а також ерозія ґрунту. Якщо існує загроза засолення

водних об'єктів після зрошення мінералізованими дренажними водами, необхідно передбачити їх перехоплення колекторами з метою подальшого відведення та обробки.

. Величезне значення має по-кроковий перехід до біологічних методів ведення сільського господарства. У найкоротші терміни слід впровадити антиерозивний обробіток ґрунту, розміщення посівів і парів смугою, посів куліс на парових полях і на зябу. Щоб виконати ці заходи, потрібно мінімум коштів і розуміння того, що тільки рішучі дії можуть відвернути екологічну катастрофу. У той же час необхідно розвивати і впроваджувати землеустрій внутрішнього господарства з організацією контур-меліоративною організацією території, водозахисними та ґрунтозахисними, антиерозійними насадженнями та інших заходів, гідро - і агротехнічного захисту.

Великі зусилля необхідні для виправлення понад 190 тисяч гектарів зруйнованих земель. Впровадження їх у сільськогосподарське виробництво, залуження або лісовідновлення допоможе зменшити техногенне навантаження на екосистеми. Для поліпшення стану навколишнього середовища в зоні осушення слід змінити структуру посівних зон. Багаторічні рослинні культури повинні займати не менше 50-60 відсотків дренажних областей. Також необхідно різко збільшити швидкість реконструкції систем осушення, серед яких системи двосторонньої дії повинні становити не менше 80% від осушених зон. При реконструкції систем осушення бажано ввести гідравлічну автоматизацію регулювання водного режиму осушених земель[7].

Г) Зони захисту води та санітарні зони

Для створення і підтримування сприятливого гідрологічного режиму, покращення санітарного стану річок, їх захисту від замуленості і засмічень, знищення груп рослин і тварин уздовж річок встановлюються, згідно з водним законодавством, водоохоронні зони води.

Водоохоронні зони включають в себе: береги, заплави, надзаплавні тераси, частини схилів долини і прилеглу землю, а також мережу балок над річковим витокком. Зовнішні межі цих областей визначаються спеціально розробленими проектами. Водоохоронна зона - це територія ізя регулюванням господарської діяльності. Процедура визначення розмірів і меж зон захисту води та господарського режиму в них встановлюється Кабінетом Міністрів України[25].

У зонах водозахисту вздовж берегів річок виділяють ділянки під захисні смуги берегової лінії шириною: для невеликих річок і ставків площею менше 3 га - 25 м; для середніх річок, водосховищ на них і ставків площею більше 3 га - 50 м; для великих річок і водойм на них і озер - 100 м. При крутих схилах понад 3 градуси мінімальна прибережна захисна смуга подвоюється. У межах населених пунктів дана смуга встановлюється з урахуванням місцевих умов.

Прибережні смуги є територіями з особливим (обмеженим) режимом господарської діяльності, де заборонено: оранка земель; зберігання і використання пестицидів і добрив; - організація літніх таборів для худоби; будівництво будівель будь-якого роду (за винятком гідротехнічних та гідрометричних споруд); промивка і технічне обслуговування транспортних засобів і техніки; влвштування звалища, сховищ гною, рідких і твердих відходів виробництва, кладовища, місць захоронення скота, поля фільтрації тощо[15].

Д) Очищення стічних вод

Стічна вода очищається механічними, хімічними, фізико-хімічними та біологічними способами. Для усунення бактеріального забруднення використовується дезінфекція стічних вод[6].

Е)Посилення відповідальності за забруднення води

Необхідні наступні організаційні та юридичні заходи:

- прискорення формування сучасної системи правового та юридичного захисту діяльності із захисту води (Водний кодекс України вже

прийнятий і реалізований Постановою Верховної Ради України від 6 червня 1995 року.);

- поліпшення системи економічного, адміністративного та технічного регулювання водопостачання;

- введення платного водокористування, в якому порушення його правил було б економічно не вигідним;

- подальший розвиток і вдосконалення методів контролю та оцінки стану водних об'єктів і антропогенного навантаження;

- визначення територіальних заповідників, а також практичне впровадження лісового господарства та сільського господарства на кожному полі, в лісі або річці "острів безпеки" - своєрідний притулок, укриття, де суворо заборонено полювання, лов риби, збирання рослин і будь-яку господарську діяльність[20]

ВИСНОВКИ

1. Аналізуючи літературні джерела, було виявлено що дана тема дуже актуальна на сьогоднішній час. Спираючись на ст.87 Водного кодексу України «Про водоохоронні зони», - визначено, що водоохоронною зоною є природна територія, господарська діяльність якої регулюється законом. В деяких випадках у водоохоронній зоні може бути дозволено добування гравію та піску, на сухій частині заплави з погодженням обласних державних адміністрацій, з органом виконавчої влади, та органом виконавчої влади що реалізує державну політики в даній сфері.
2. В процесі аналізу понять «водоохоронна зона» та «прибережна захисна смуга», ми з'ясували, що водоохоронною зоною являється та територія де створено належний режим для водних об'єктів, з метою охорони від забруднення. А тим самим прибережна смуга це частина водоохоронної зони розміщена по ширині вздовж водних об'єктів, для них створено більш суворий режим ніж на інших господарських територіях. Виходячи з цього – ми з'ясували, що в межах прибережних водозахисних смуг забороняється:
  - Зберігання та застосування пестицидів;
  - Облаштування літніх таборів для худоби;
  - Будівництво будь-яких споруд, в тому числі баз відпочинку, дач, гаражів і стоянок автомобілів;
  - Облаштування звалищ сміття, гноєсховищ, накопичувачів рідких і твердих відходів виробництва, кладовищ, скотомогильників, полів фільтрації;
  - Миття та обслуговування транспортних засобів і техніки.

3. Розміри і кордони водоохоронних територій визначаються за проектом землеустрою, відповідно до ЗУ «Про землеустрій».

Прибережні захисні смуги за межами населених пунктів встановлюються по обидва береги річок та навколо водойм шириною:

- для струмків, малих і середніх річок, а також ставків площею менше 3 гектарів – 25 метрів;
- для великих річок, ставків площею понад 3 гектари, а також проточних озер – 50 метрів;
- для дуже великих річок, водосховищ та безстічних озер – 100 метрів.

Для боліт, розташованих вздовж річок, струмків (потічків) та біля озер, морських заток і лиманів встановлюється захисна смуга шириною 50 м.

Ширина прибережної захисної смуги вздовж річок, струмків (потічків), а також навколо озер, водосховищ, ставків, що мають особливо важливе значення для збереження і відтворення цінних видів риб та інших об'єктів водного промислу, встановлюється у розмірі, що забезпечує дотримання екологічних нормативів якості води, але не менше 200 метрів.

4. Основною ознакою класифікації заходів щодо збереження води є час їх дії з точки зору часу утворення забруднюючих речовин або їх потрапляння в природне середовище. Відповідно до цього, всі заходи по збереженню води діляться на три групи: запобіжні, розподільні і компенсаційні

Найбільш екологічно важливими є запобіжні заходи, оскільки вони спрямовані на боротьбу з безпосередніми причинами і джерелами забруднення. Їх основна мета-значно запобігти

або зменшити потрапляння відходів виробництва та споживання у водні об'єктах.

Розподільні заходи захисту води можуть бути виконані до запобіжних і компенсаційних, одночасно або після них. Такі заходи спрямовані на вирівнювання антропогенного тягаря на річкові басейни шляхом їх перерозподілу в часі і просторі з урахуванням асиміляторних можливостей різних частин басейну.

Компенсаційні заходи повинні забезпечити нейтралізацію шкідливого впливу і якість води від відходів, що надходять на водну установку після запобіжних заходів, що є основною ланкою в системі заходів, спрямованих на забезпечення високої якості природних вод. Надалі питома вага заходів буде збільшуватися.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Баляй О.В. Особливості виконання експертних досліджень стосовно визначення відповідності нормативним актам забудови берегів водоймищ/ URL:http://www.hniise.gov.ua/user_files/File/sbornik/2011/Balyay.pdf
2. Богак Л. М., Тимофеев М. В.. До питання упорядкування забудови прибережних територій в межах міських населених пунктів // Сучасне промислове та цивільне будівництво, том 3. № 1, 2007, с 46
3. Гідротехнічні споруди, водне господарство і технічне водопостачання –Технічна експлуатація електричних станцій і мереж //Электрические сети. URL:<http://leg.co.ua/knigi/pravila/tehnichna-ekspluatsiya-elektrichnih-stanciy-i-merezh-4.html>
4. Голян В.А., Сакаль О.В., Третяк Н.А. Упорядкування водоохоронних зон як важлива передумова охорони вод від забруднення нітратами із сільськогосподарських джерел: інституціональне забезпечення та ідентифікація. Агросвіт. 2015. № 23. С. 3–12.
5. Гордеев В. И. О землях водного фонда / В. И. Гордеев // Проблемы законности : республик. міжвідом. наук. зб. –Харків, 2008. –Вип. 95. – С. 128–131.
6. Державні будівельні норми України. ДБН 360-92** "Містобудування. Планування й забудова міських і сільських поселень", К., 2002
7. Дроваль О.М. Правовий режим земель водного фонду України: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Харків, 2016. 226 с Меліорація і водне господарство. 2015. Вип. 102. С. 8–14.
8. Дубняк С.С. Оцінка стану і проблеми законодавчого регулювання водоохоронних зон водних об'єктів 13. України / С.С. Дубняк, С.А. Дубняк // Гідрологія, гідрохімія і гідроекологія: Наук. збірник. – К.: ВГЛ «Обрії», 2005. – Том 7. – С.25-39

9. Земельний кодекс України : Закон України від 25.10.2001 р. № 2768-III. Відомості Верховної Ради України. 2002. № 3–4. Ст. 27.
10. Козицький О.М., Шевчук С.А., Шевченко І.А. Наукові основи та нормативно-правові проблеми визначення меж прибережних захисних смуг.
11. Кононов В.В. Поняття прибережних захисних смуг за законодавством України // Часопис Київського університету права, №3, 2001, с. 237 – 239.
12. Концепція національної екологічної політики на період до 2020 року : схвалено розпорядж. Кабінету Міністрів України від 17.10.2007 р. № 880-р // Офіційний вісник України. –2007. –№ 79. –Ст. 2961
13. Косяк Д. С. Теоретичні та прикладні засади створення водоохоронних зон річок України / Д. С. Косяк // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування : наук. зб. – Рівне, 2007. – Вип. 4 (40). Ч. 1. - С. 291 – 296.
14. Кулініч П.Ф. Правовий режим земель водного фонду // Земельне право України. № 5-6, 2008, с.19 – 30.
15. Мартин А.Г., Канаш О.П., Покидько І.В. Проблеми землевпорядного забезпечення формування водоохоронних зон // Землеустрій і кадастр. – № 3. – 2009. – С. 17-28.
16. Методика упорядкування водоохоронних зон річок України / [Яцик А. В., Томільцева А. І., Філімоненко Р. П., Томільцев М. Г., Косяк Д. С. та ін.] ; під керівн. А. В. Яцика. – К. : Оріяни, 2004. – 128 с.;
17. Мірошніченко А.М., Марусенко Р.І. Науково – практичний коментар до Земельного кодексу України. К.: Правова єдність, 2009, - 169 с.
18. Осипчук С, Кошель А, Колганова І. Науково методичні підходи до розробки проектів землеустрою щодо встановлення прибережних

- захисних смуг// Землевпорядний вісник, с.21-25 // [http : zemvisnuk.com.ua](http://zemvisnuk.com.ua).
19. Оптимізація земель водного фонду / Косяк Д.С. // Вісник Національного університету водного господарства та природокористування: зб. наук. праць / Технічні науки. – Рівне, 2014. – Вип. 3 (67). – С. 133–141.
  20. Пересоляк В. Правовий режим водоохоронної зони та прибережної захисної смуги. Науковий вісник Ужгородського університету. Серія «Право». Випуск 15. 2011. С. 118–123.
  21. Покидько І. Формування водоохоронних обмежень при використанні земель в Україні і за кордоном / І. Покидько //Землевпорядний вісник. - № 12. – 2009. – С. 38-41.
  22. Покидько І. Нова концепція формування водоохоронних обмежень у використанні земель / І Покидько., А. Мартин //Землевпорядний вісник. - 2012. - № 7. - С. 34-40.
  23. Порядок визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режим ведення господарської діяльності в них: затв. постановою Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 р. № 486 // Верхов. Рада України : офіц. веб портал. URL:<http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/486-96-%D0%BF>
  24. Постанова Судових палат у цивільних та господарських справах Верховного Суду України від 05.11.2014 по справі № 6-171цс14в. URL:<http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41384790>.
  25. Порядок розроблення паспорта водного об'єкта : затв. наказом М-ва екології та природ. ресурсів від 18.03.2013 р. № 99 // Офіційний вісник України. –2013. –№ 42. –Ст. 1517.
  26. Потапчук І.М. Прибережна смуга морів як елемент правової охорони морів в Україні/ І.М. Потапчук// Вісник Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. – Сер.: Юридичні

- науки. – К. : Вид-во КНУ ім. Тараса Шевченка. – 2005. – No 65-66. – С. 100-102.
27. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 р. No 1389-XIV // Відом. Верхов. Ради України. –2000. –No 11. –Ст. 90.
28. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до Земельного і Водного кодексів України щодо земель водного фонду»/ Офіційний сайт Верховної Ради України URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=47201.
29. Рябець К.А.Історичне формування правових засад державного управління у галузі водокористування України до 1991р. // ЮРИДИЧНА НАУКА № 2/2012,с. 52 – 58.
30. Сай В.М. Визначення ширини прибережних захисних смуг. Геодезія, картографія і аерофотознімання. Вип. 70, 2008, с. 76 – 81,
31. Сиваков Д. О. Правовой режим земель водного фонда : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06 / Дмитрий Олегович Сиваков ; науч. рук. И. Ф. Панкратов. –М., 2004. –209 с.
32. Словник – довідник з екології : навч.-метод. посіб. / уклад. О. Г. Лановенко, О. О. Остапішина. — Херсон : ПП Вишемирський В.С., 2013. — С. 42.
33. Соколова А. К. Правові аспекти режиму земель водного фонду / А.К.Соколова // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Юридичні науки. –2015. –Вип. 1, т. 2. –С. 136–140.
34. Сосса, Р.І. Топографічне картографування України (1917-2012). – К.: Наук. думка, 2014. – 384 с.
35. Судовими рішеннями підтверджено: прибережні захисні смуги існують в силу закону. Інтернет матеріали. Сайт Міністерства екології та природних ресурсів України URL: http://www.menr.gov.ua/index.php/press_center/news/123news1/3229-sudovymy-rishenniamy-pidtvrdzheno-pryberezhni-zakhysnismuhy-isnuiut-v-sylu-zakonu.

36. Фаткуллина Д, Ф. Земли, леса и насаждения природоохранного назначения, fatkullina@yahoo.com
37. Черноус О. Правовой режим водоохоронних зон / О. Черноус// Юридичний журнал. – 2008. – № 7-8. – С. 102-106.
38. Шварцман Д. Реки без берегов. Застройка прибрежной зоны водоемов грозит их уничтожением // Интернет видання «ForUm», 09.09.2013
URL: http://server2.cripo.info/index.php?sect_id=2&aid=161911
39. Шевчук С.А., Вишневський В.І., Бабій П.О. Уточнення гідрографічних характеристик річок з використанням методів ДЗЗ // Вісник геодезії та картографії. – 2014. – № 5. – С. 29–32.
40. Шевчук С.А., Ворошнов С.М., Нестеренко О.М. Перевірка висотної відповідності даних дистанційного зондування Землі топографічним картам для проведення гідрологічних та гідрогеологічних розрахунків // Вісн. Нац. трансп. ун-ту. – К.: НТУ, 2013. – Вип. 28. – С. 552–560.
41. Яцик А.В. Водогосподарська екологія: у 4-х т., 7 кн. – К.: Генеза, 2004. – Т. 3, кн. 5. – 496 с.

ДОДАТОК А

НОРМАТИВНО – ПРАВОВА ТА МЕТОДИЧНА БАЗА

Нормативно-правову та методичну основу встановлення водоохоронних зон і прибережних захисних смуг в Україні складають:

Закони

- **Водний кодекс України**. Постанова ВР N 214/95-ВР від 06.06.95, Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1995, N 24, ст.190.

- **Земельний кодекс України**. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2002, № 3-4, ст.27.

- Закон України "**Про охорону навколишнього природного середовища**". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1991, N 41, ст.546.

- Закон України "**Про землеустрій**" Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 36, ст.282.

- Закон України "**Про регулювання містобудівної діяльності**". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2011, N 34, ст.343.

- Закон України "**Про охорону земель**". Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2003, N 39, ст.349.

- Закон України "**Про державний контроль за використанням та охороною земель**" від 19.06.2003 № 963–IV.

- Закон України "**Про оцінку земель**" від 11.12.2003 № 1378–IV.

- Закон України "**Про плату за землю**" від 19.09.1996 № 2535-XII.

- Закон України "**Про природно-заповідний фонд України**" . Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1992, N 34, ст.502.

- Закон України **"Про Державний земельний кадастр"**. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012, N 8, ст.61.

- Закон України **"Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо розмежування земель державної та комунальної власності"**. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 36, ст.472.

- Закон України **"Про державну експертизу землепорядної документації"**. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2004, N 38, ст.471.

- Закон України **"Про місцеве самоврядування в Україні."** Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1997, № 24, ст.170.

-Закон України **"Про аквакультуру"** / Відомості Верховної Ради (ВВР), 2013, № 43, ст.616.

- Закон України **"Про питну воду та питне водопостачання"** (розділі VII).

- Закон України **"Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення"** (стаття 18).

Підзаконні акти

- Постанова Кабінету Міністрів України від 08.05.1996 № 486 "Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них".

- Постанова Кабміну України від 13.05.1996р. №502 "Про порядок користування землями водного фонду".

- Постанова Кабміну України від 31.01.2001р. №87 " Про порядок використання земель у зонах їх можливого затоплення внаслідок повеней і паводків ".

- Постанова Кабміну України від 13.07.2005р. № 557 "Про порядок надання дозволів на роботи на землях водного фонду".

- Постанови Кабінету Міністрів України від 26.05.2004 № 677 "Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою щодо відведення земельних ділянок".

- Постанова Кабміну України від 25.08.2004 р. №1094 "Про затвердження Порядку розроблення проектів землеустрою з організації та встановлення меж територій природно-заповідного фонду, іншого природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення".

- Постанова Кабміну України від 14.04.1997 р. №347 "Про затвердження Порядку складання паспортів річок і Порядку встановлення берегових смуг водних шляхів та користування ними".

- Положення о порядке проектирования и эксплуатации зон санитарной охраны источников водоснабжения и водопроводов хозяйственно-питьевого назначения від 18.12.1982 № 2640-82.

- Постанова Кабміну України від 12.06.96 N 640"Про затвердження переліку внутрішніх водних шляхів, що належать до категорії судноплавних".

Нормативно – методичні документи

(застосування можливе лише в частині, що не суперечить чинному законодавству)

ДБН 360-92** „Містобудування. Планування і забудова міських і сільських поселень". К.: Мінінвестбуд України, 1992.

- ДБН Б.2.4-1-94 „Планування і забудова сільських поселень». К.: Мінбудархітектури, 1994.

СОУ 00032632-005:2009 „Землеустрій. Проекти землеустрою щодо створення водоохоронних зон. Правила розроблення" (затверджений наказом Держкомзему від 17.07.2009 № 375) .

- Методика упорядкування водоохоронних зон річок України, К.: Оріяни, 2004. _128 с.

- ВБН 33-4759129-03-05-92 „Проектування, упорядкування та експлуатація водоохоронних зон водосховищ”.

- Временное руководство по установлению водоохраных зон и прибрежных полос крупных рек и водоемов Украинской ССР и режиму хозяйственной деятельности на их территории (1984).

- ДБН В.1.1-25-2009. „Інженерний захист територій та споруд від підтоплення та затоплення”. К.: Мінрегіонбуд, 2010.

- Методичні рекомендації з розробки проектів землеустрою щодо розмежування земель державної та комунальної власності. Наказ Держкомзему України від „16” березня 2006 року № 103.

- Державні санітарні правила „Планування та забудови населених пунктів”, К.: Держархбудінформ, 2002. (затверджені наказом Міністерства хорони здоров'я України від 19.06.96 р. N 173), Додаток N 13.

- „Про затвердження Тимчасового порядку формування територіальних зон» для їх внесення у автоматизовану систему ведення державного земельного кадастру”. Наказ Держкомзему від 28.08.2008 № 334;

- ДБН В.2.4-1-99 „Меліоративні системи та споруди”.

СН 474-75 „Нормы отвода земель для мелиоративных каналов”.